

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, טז)
”זה יוסף שהיה אז בחכמה” (רש"י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת תולדות תשפ"ג • שנה ב' - גליון מאה • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

תשובת רבינו
בש"ת מנחם משיב

ויזר יעקב נזיר (כז, כט).

עדשים - ענין ומהות השתיקה

איתא בבבא בתרא (טז:), אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו כו', מה עדשה זו אין לה פה, אף אבל אין לו פה (שהוא יושב דומם, רש"י). דבר אחר, מה עדשה זו מגולגלת, אף אבלות מגולגלת ומחזרת על באי העולם, עיני שם".

ועיני שבת (טז:), המרוקדת לכותח (כשעושה כותח מרקדת לפניו, והוא נחוש שיתחזק, רש"י) והמשתקת לעדשים והמזווחת לגריסין (משוננת בקדרה משתקת את כל העומדים כדי שיתבשלו ולגריסין מצווחת, שם), יש בו משום דרכי האמורי. ומשמע גם כן לעדשים יש לו ענין ומהות השתיקה - ניגוד הדיבור, ואף דהוזכר בדרכי האמורי מה שעושה פעולה בזה דמשתקת כו' ומצווחת כו', מכל מקום גוף הדבר על כל פנים משמע שיש לעדשים ענין השתיקה - במה.

גליוני הש"ס; אוצרות יוסף

יומא כז; דרוש ג

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתו (כו, ה).

ביאור הרבנות שאברהם אבינו קיים אפילו עירובי תבשילין

איתא ביומא (כה:), אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר 'עקב אשר שמע אברהם בקולי' כו', אמר רבא, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר 'תורות' - תורה שבכתב ותורה שבעל פה, עיני שם.

מה דנקטו חז"ל שקיים עירובי תבשילין דייקא, עיני בספר **בני אריאל** (פרשת בשלח בסופו) בהא דנקטו עירובי תבשילין דייקא².

ונראה עוד הענין, דצרכי שבת דאין נעשים ביום טוב (מדרבנן וצריך לעירובי תבשילין (פסחים מו:)), אף דשבת קדוש טפי ואינו בזיון ליום טוב, היינו משום דהיום טוב הוא עתה, והשבת יבוא רק למחר, ועל כן מה שהוא עתה חשיב מקודש טפי, וכמבואר בתוספות מנחות (מט. ד"ה תדיר), עיני שם שכתבו: ולשון אחר פירש בקונטרס, אותו שזמנו עכשיו מיקרי 'מקודש', עכ"ל.

(א) והוא ברש"י בפסוק ל"ד"ה מן האדם וגו'.

(ב) שכתב: "נראה לי ליתן טעם למה לא ירד המן ביום טוב שחל בערב שבת, אלא ביום שלפניו, הרי ביום טוב ליכא איסור הוצאה ללקט בשדה ולהביא הביתו. ונראה, על פי הסמך שסמכו רבותינו ז"ל **במכילתא** (פרשת בשלח פירשת וסעי פרשה ה) ובביצה (טו:) עירוב תבשילין אקרא (שמות טו, כג) ד'את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, שאופין על האפיו ומבשלין על המבושל מערב יום טוב, וכיון שנרמז דבר זה בכתוב, מסתמא היו עושין כן בעת ההיא (אף על פי שאין בזה חיוב לעשות כן מדין תורה אלא מדרבנן, מכל מקום נראה שעשו כן - כמו שקיים אברהם אבינו עירובי תבשילין). וכיון שכך היה צריך לירד ביום שלפניו איוה עודף על העומר הצריך לאותו יום, שהרי מאותו עומר עצמו אי אפשר ליקח אפילו דבר מועט לאפותו או לבשלו כדי להניח עוד למחר לצורך שבת, שהיה כבר ההורר (שמות טו, ט)

ועל כן, אברהם דקיים התורה שלא ניתנה עדיין לעולם הזה, אין זה חידוש כל כך, דקיימה כפאת היותה למעלה, דהא קדמה לעולם (פסחים ג:), ומדריגת אברהם הגיע למעלה מעלה, ושם הרי כבר היה התורה כיון דקדמה לעולם, ואך התורה שלמעלה שקדמה לעולם, והרי היא גם כן למעלה מהזמן, נמצא דלא שייך כלל היום ולמחר, ושוב בעצמיות הרי השבת מקודש טפי, ואין צריך עירובי תבשילין, ואף על פי כן עשה גם עירובי תבשילין מפאת שישאל יעשו כן בעתיד, ועל כן הוי עירובי תבשילין דייקא חידוש ורבותא יותר מכל שאר דבר, ודו"ק היטב מאוד.

בית האוצר

מערת א כלל רג

ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה (כו, כא).

שיעור גדר 'אקראי'

יש ללמוד משם הבאר 'שטנה'

יש לעיין, בכמה פעמים מיקרי עדיין אקראי. ועיין תוספות סנהדרין (כו. ד"ה יכורו) שכתבו, וז"ל: אבל פעם אחת כעין אקראי בעלמא, ליכא משום סחורה עכ"ל², ומוכח דכל שהוא יותר מפעם אחת לא מיקרי אקראי. וצריך עיון אם זה רק לרבי דבתרי זימני הוי חזקה, או דילמא גם לרבי שמעון בן גמליאל (עיין יבמות סד:), אף על גב דבתרי זימני לא הוי חזקה שיהיה הדבר עוד להלן כן, מכל מקום נפיק מידי אקראי, דאינו ענין זה לזה, וכמובן.

והנה, מצאתי עוד **בבעלי התוספות** (כאן) שכתבו, וז"ל: 'ויקרא שמה שטנה', כלומר מן הראשון אקראי הוא, אבל מזה וודאי שטנה הוא, עכ"ל. הנה דלפירושם ז"ל יש ללמוד מן המקרא, דבתרי זימני לא הוי אקראי².

אוצרות יוסף

דרשה לשבת שובה

כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא (הפטרה, מלאכי ב, ז).

לכהן יש שני עניני מעלת ה'דעת'

- טוהר השפה וכח ההוראה

הנה ענין חכמה ודעת, הנה 'חכמה' ענינו חזק כח השכלי

והרפיתו לחדש דברים וסברות ורעיונות שונים ורבים - בגודל כח השכל שבאדם, ו'דעת' ענינו כח ההכרעה להכריע בין חלקי הסותר - איזה מהם הצודק באמת, ולבוא לידי החלטת דעת אמיתית.

ועל כן, בכח הדעת הוא ענין ההוראה, כי ההוראה היא הלכה למעשה - שמורה איך לעשות, כמבואר ריש הוריות (ב:), ועל כן צריך לזה כח ההכרעה, כי בכל דבר וספק - נופלים במחשבת האדם רעיונות רבים וחלקי סותר, ולפי גודל וחוזק כח השכלי וחידודו, כך מתרבים לו הסברות והראיות לכאן ולכאן, ועדיין אין לו בזה ידיעת הסברא האמתית הצודקת באמת - להורות הלכה למעשה איך לעשות באמת. וצריך לזה כח ההכרעה, שאחרי עלות במחשבתו ומוחו כל הסברות הרבות לכל צד, יוכל לדון ולשפוט עליהם כולם להכריע את הצודק בהם, ולברר מהם הסברא האמתית והצודקת. והלחליט היות הדין כך וכך ולהורות עשה כך וכך, וכמובן.

והנה מצינו עוד, היות יתייחס אל ה'דעת' - נקיון הלשון והדיבור הברור, וכמבואר בש"ס פסחים (ג:), לעולם יספר אדם בלשון נקייה, שהרי בזב קראו 'מרקב' (ויקרא טו, ט), ובאשה קראו 'מושב' (שם שם, כג), ואומר (איוב טו, ה), 'ותבחר לשון ערומים', ואומר (שם לג, ג), 'ודעת שפתי ברור מללו', עכ"ל הגמרא. הרי כי נקיון ובידור השפה והדיבור מיוחס אל הדעת, כטעם 'ודעת שפתי ברור מללו'.

ועיין עוד לשון המשנה שלחי קנים (פ"ג מ"ו), רבי שמעון בן עקשיא אומר, זקני עם הארץ, כל זמן שהם מזקינין - דעתן מיטרפת עליהן, שנאמר (איוב יב, כ) 'מסיר שפה לנאמנים' וטעם קנים יקח'. הרי גם כן כי הטרפת השפה - 'מסיר שפה' - הוא סימן על היות דעתן מיטרפת, כי מן הדעת בא נקיון וצחות השפה, וכאשר דעתן מיטרפת ניכר זה בשפה, ומסיר שפה על ידי שדעתן מיטרפת, וכך דפסחים 'ודעת שפתי ברור מללו', כי בידור השפה וצחותה בא מן הדעת.

וזה טעם הכתוב 'כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו'. רצה לומר, כי יש לו שני עניני מעלת הדעת: (א) טוהר ונקיון השפה הבא מן הדעת - 'כי שפתי כהן ישמרו דעת', שהדעת ניכר בו בטוהר וצחות השפה. והוא כמו 'ודעת שפתי ברור מללו', וזקני עם הארץ על ידי שדעתן מיטרפת לכן 'מסיר שפה' כנ"ל, וכך כאן, 'כי שפתי כהן ישמרו דעת', שהדעת ניכר בטוהר וצחות השפתים דייקא. (ב) 'ותורה יבקשו מפיהו', היינו שיש לו כח ההוראה, כי 'תורה' פירושו 'הוראה' (עיין זוה"ק מצורע נג; גור אריה פרשת בראשית א, א אות א), ודו"ק כי נכון הוא בסייעתא דשמיא.

שביעית תעלה, פחות מיכן ירקבו, והיוין בה אמאי ירקבו, ימכרו לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כתבו התוספות: "ואם תאמר, והא אסור לעשות סחורה בפירות שביעית, כדאמרין במסכת בבבא דבר יום ביומו, ועל פי הדברים האלה היו יכולים להבין דין עירובי תבשילין. ועל פי זה יש לפרש, הא דאמרין קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין, שנתקשו **המפרשים** אמאי נקט הך מילתא טפי מכל מילי דרבנן, ולדברינו נתיישב, דהא דקיים אברהם כל התורה ליקף לה (יומא כח) מדכתיב 'אשר שמע אברהם בקולי' וישמור משמרתו מצותי חקותי ותורותי', וכן בפרשת בשלח כתיב (שמות שם, כח) 'לשמור מצותי ותורותי' דהיינו עירובי תבשילין כפי פרושי, והוא הדין 'חקותי ותורותי' דכתיב התם נמי קאי אעירובי תבשילין כו', ונכון הוא בס"ד".

(ג) בגמרא שם, אהא דתניא סאה תרומה שנפלה למאה סאין של דיעבר עכ"ל".

אב ואם של עובר האם נקראים אב ואם

מתוך: בית האוצר מערכת א כלל ד ~

ושני לאמים ממעיך יפרדו (כה, כג).

ענין רש"י מגילה (ג. ד"ה בשעה - ד"ה וכשילדתה) אהא דאמר שם, 'ובמות אביה ואמה' (אסתר ב, ז) למה לי (הא כתיב כבר (שם) 'כי אין לה אב ואם'). אמר רב אחא, עיברתה - מת אביה, ילדתה - מתה אמה. וברש"י: עיברתה מת אביה, נמצא שלא היה לה אב משעה שראוי להקרות לה 'אב', וכשילדתה מתה אמה, ולא נראית לקרות 'אם', עכ"ל.

ומוכח, דאב של עובר שמייה 'אב', מה שאין כן אם של עובר לאו שמייה 'אם'.

עובר ירך אמו' ולכן אינה נחשבת אמו

והטעם צריך לומר, דכיון דעובר ירך אמו (נזיר נא), לכן חשיב גופה, ולא שייך שתקרא אם שלו כיון שהוא כאחד מאבריה (ראה להלן). וצריך עיון קצת דאם כן גבי אב נמי, כיון דהעובר כאחד מאברי אשתו, איך נקרא אב שלו, ויש ליישב ואין להאריך.

שם 'אב' תלוי בשם 'בן'

יעוד נראה, דדבר זה אם אב דעובר שמייה 'אב', תלוי בספק אם יש אל העובר שם 'בן' של אביו, ענין נזיר (ג), הריני נזיר לכשיהיה לי בן, והפילה אשתו כו', ואין כאן מקומו. ואי עובר מיקרי 'בן' של אביו, ממילא אביו מיקרי נמי 'אב' שלו, ד'בן' ו'אב' הם משמות המצטרפים, וכל שהבן - בנו, ממילא האב - אביו, וזה פשוט.

תמיהה על רעק"א שהשוה אם העובר לאביו

והנה מצאתי ראיתי בחידושי רבי עקיבא ליורה דעה (סימן פז סעיף ו אות יז), וז"ל: גם מסתפקא בהלך טריפה, למאי דקיימא לן (וחולק נז) דטריפה אינה יולדת, אם מיקרי אינה ראויה להיות אם (ענין חילוק קוג: ורש"י ד"ה ולא בחלב שחוטתה), ואין בה משום בשר בחלב. וענין סנהדרין (סס). רש"י ד"ה אלא כי אתא ר' דימי וכו', והכי קאמר, 'בן' ולא הראוי להיות אב, והיינו לאחר שלשה חדשים אחר שהביא שערות, שראוי להיות העובר ניכר - אם היה בא אשה משהביא שתי שערות ונתעברה. הרי דאב העובר מיקרי 'אב', הכי נמי יש לומר, דטריפה ראויה להיות 'אם', דהא יכולה להתעבר, אלא שלא תלד - ענין ש"ך (י"ד סימן נז ס"ק מה), אם כן היא אם עובר ונקראת אם, עכ"ל ז"ל.

ובמהילת כבוד תורתו אישתימיתיה הך דמגילה (ג). דמיתנתא לעיל, דמבואר להדיא דיש חילוק בין שם 'אב' לשם 'אם' בזה, דנהי דאב של עובר מיקרי 'אב', עם כל זה אם של עובר לא מיקריא 'אם' וכנ"ל.

סיוע מהמהר"ל בסברת חילוק אבי העובר מאמו

ודע, כי מה שכתבתי למעלה בטעם הך דמגילה (ג), דהוא משום דעובר ירך אמו, מצאתי אחר כך כי כוונתי בעזרת השם יתברך בזה לדעת הגדולה של המהר"ל מפראג ז"ל בספרו **אור חדש**, על הכתוב (אסתר ב, ז) 'ויהי אומן את הדסה' וגו', ענין שם (ד"ה ויהי) שהביא דרש הגמרא מגילה הנ"ל, וכתב וז"ל: ונראה שדרשו כך, מפני כי 'ובמות אביה ואמה' הוא יתור ולא הוי צריך לכתוב, לכך דרש 'במות אביה' - היינו בשעה שנעשה לה אב, והיינו עיברתה - מת אביה, שבאותו שעה נעשה אביה, ובשעה שנעשית לה אמה - וזה בשעה שנולדה, דבשעת העיבור כיון שלא פירש הולד ממנה לא נקרא עדיין אמה, מה שאין כך אצל האב, שמיד שנתעברה ממנו נקרא אביה, ואצל האם קיימא לן עובר ירך אמו, וכשילדתה מתה אמה, עכ"ל ז"ל.

בהמה מעוברת אינה אם לענין אותו ואת בנו

והנה ברמב"ם הלכות שחיטה (פ"ב הי"ג) **ובשלחן ערוך**

(א) רבינו ממש"ך כאן לדון בגוף ספקו של הגרעק"א, ענין שם.

(ב) רבינו מצ"ן כאן לדבריו **באתון דאורייתא** כלל יד פיסקא ד, דאולי היתר בן פקועה אינו משום שנחשב העובר לנשחט. אך

יורה דעה (סימן טז סעיף י), דמותר לשחוט את המעוברת ואין בו משום 'אותו ואת בנו' (ויקרא כב, כח), משום דעובר ירך אמו הוא, ענין שם.

והנה, לפי הך דמגילה (ג). דאם של עובר לא מיקריא אם, אם כן בפשיטות נחא מאי דמותר לשחוט מעוברת ואין בו משום אותו ואת בנו, דשמות 'בן' ו'אם' הרי הם משמות המצטרפים, וכל שהאם אינה נקראת אם של בנה - ממילא גם הוא אינו נקרא בן של אמו וכמובן, וכמו שכתבנו כבר למעלה, ואם כן כיון דאם של עובר לא מיקריא אם, ממילא גם הוא אינו נקרא בן, ואם כן בפשיטות אין כאן משום אותו ואת בנו.

סברא לאסור שחיטת האב עם המעוברת ממנו

ואולם, אם יהיה זה הטעם בהא דמותר לשחוט מעוברת כו', אם כן ימצא דין מחודש. והוא, דאם יהיה נודע הזכר שנתעברה הבהמה ממנו, אזי יהיה אסור לשחוט את הזכר ההוא ואת הבהמה המעוברת ביום אחד, כיון דעל ידי שחיטת הבהמה המעוברת נשחט גם העובר, ואם כן כיון דאב של עובר שפיר שמייה 'אב' וכש"ס מגילה הנ"ל, אם כן שוב הבן - 'בנו', ויש כאן משום שחיטת אותו ואת בנו, וכמבואר בשלחן ערוך שם (סעיף ב), דאותו ואת בנו נוהג גם בזכרים מספק, ענין שם.

וגם לפי טעם הרמב"ם והשלחן ערוך, דמותר לשחוט מעוברת משום דעובר ירך אמו הוא, גם כן יש לומר כדברינו, דנהי דעובר ירך אמו הוא, היינו רק כשדנין עליו כלפי האם, מה שאין כן לגבי האב, שפיר נחשב כגוף בפני עצמו ולא כאבר אמו לחוד, וכמו שרמזנו תחלת דברינו.

והוא מוכרח גם מדברי האור חדש הנ"ל, דכתב ז"ל ג"כ כן הטעם - במה שהאם אינה נקראת אם של עובר, דהוא משום דעובר ירך אמו הוא, ואף על פי כן האב שפיר נקרא אב שלו, ואף על גב דאם נחשב העובר אחד מאברי האשה, אם כן גם האב אין לו להקרות אב שלו, שהרי אין נופל שם אב על אבר מאברי אשתו, ועל כרחך דהא דעובר ירך אמו היינו רק כלפי האם, מה שאין כן כלפי האב, ולעומת שפיר גם העובר נחשב כגוף בפני עצמו, וזה דבר מוכרח מדברי האור חדש הנ"ל, ואם כן שוב שפיר יש בשחיטת האב והעובר משום אותו ואת בנו, ושפיר אסור לשחוט את האב עם הבהמה המעוברת ביום אחד, כיון דעל ידי שחיטת הבהמה נשחט גם העובר, והוי ליה אותו ואת בנו מפאת האב, וכמובן.

בדעת המהרש"א דיש שם 'אם' לעובר ולא שם 'אב'

והנה מצאתי ראיתי עוד בחידושי אגדות למהרש"א סוטה (מא: ד"ה כל) אהא דאמר שם, אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו, שנאמר (משלי כד, כד) 'אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים' כו', ואין 'לאום' אלא עוברין, שנאמר (בראשית כה, כג) 'ולאום מלאום יאמץ'. וז"ל: יש לענין בזה, דלשון 'לאומים', הרבה במקרא מלשון 'עמים' כו', ובהאי קרא גופיה כתיב לעיל מיניה 'ושני לאומים ממעיך יפרדו'. ונראה, מהידוע כי אומה הישראלית נאמר בה 'למשפחותם לבית אבותם' (במדבר א, ב), משפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אם (בבא בתרא א, סק:), וההיפוך בשאר עובדי כוכבים, אין להם ייחוס אב, ד'זרמת סוסים זרמתם' (ויקראל כג, כ; ענין יבמות צח.), ויש להם ייחוס אם, לאסור בקורבה מן האם כו'.

והשתא נחיא, דכל 'לאומים' שבמקרא - על עובדי כוכבים נאמר, שנקראו כן על שם שאין להם ייחוס אב רק ייחוס אם, ומשום דקרא דהכא 'ושני לאומים וגו'

"כבר דחיתי שם את הסברא הזאת בראיות והוכחתי בבירור דטעם היתר בן פקועה הוא מפאת דנחשב גם העובר נשחט על ידי שחיטת האם".

"מאה הוא ריבוי היותר גדול"

מספר 'מאה' במשנת רבינו ז"ע
לדגל הוצאת גליון המאה בס"ד

עניין מאה ברכות בכל יום (ענין מנחות מג.). דברכה הוא ריבוי (ענין רש"י סוטה י. ד"ה במה), ומאה הוא ריבוי היותר גדול, דאחר מאה המספר הולך לאלף שהוא אחד, כבראשית רבה בתחילתו (ראה לעיל פיסקא פז), ומניין לאלף שהוא אחד, שנאמר 'איכה ירדוף אחד אלף', ועל כן לאחר מאה - הליכת המספר לאלף, היינו שהמספר חוזר כבר לאלף, ועל כן מאה הוא ריבוי היותר גדול וכמו שכתבתי כבר (פיסקא צא). ועל כן הלימוד מאל תיקרי 'מאה' (דברים יב) אלא 'מאה' (ענין זוה"ק קרח רע"מ קעט; מנחות שם ורש"י ד"ה מה ה'), היינו שאות א' שמוסיפין ב'מה' להעשות 'מאה', דא' הוא אחד, וזה להורות דהברכה צריכה לחזור לאחדות, וכמו שהארכת' (פיסקא פה-פז; קה-קו), ודו"ק.

וזהו שנרמזו יחד מאה ברכות ותשובה - בקרא ד'נאם הגבר הוקם על' (שמואל ב כג, א), דנדרש במדרש (במדבר יח, כא) ת'בת 'על' - גימטריא מאה - על מאה ברכות, ובגמרא עבודה זרה פרק קמא (ה). נדרש על התשובה - שהקים עולה של תשובה. והיינו דתשובה הוא החזרה לאחדות, דהיא השבת האדם אל השם יתברך דמתבר הכל עמו, וכמו שכתבתי באות ו' (פיסקא מד) אהך דרבה בר נחמני דידך וכולי עלמא דידך (בבא מציעא פז), ועל ידי כך הכל מתאחד יחד על ידי החזרה לו יתברך מקור האחדות (ראה לעיל פיסקא יז). וזה תלוי **הפייטן** (קדושת כתר ליום א' דראש השנה) 'ועמך שלואים בתשובה להתיחד', ודו"ק. ועל כן אפילו יחיד ששב מוחלין לכל העולם כולו (ענין יזמא פז: -) על ידי שמתייחדים יחד, ודו"ק. וזהו שנרמזו מאה ברכות ותשובה בפסוק אחד, והיינו דכמו שתיקן דוד מאה ברכות - תכלית הריבוי, כך תיקן גם כן חזרתם ושובם לאחדות דהוא ענין התשובה, ודו"ק הטיב.

אוצרות יוסף - דרשות, דרוש ד פיסקא קנג-קנד

ולאום מלאום' וגו', גם על יעקב נאמר דאין בו משפחת אב רק משפחת אם, על כן אמרו אין 'לאום' דהכא אלא עוברין, שקודם שנולד יעקב - גם הוא יקרא 'לאום' על שם אמו, דעובר ירך אמו, ולאם - מגזירת אם, ולא יתייחס יעקב על שם משפחת אב - רק עד אחר לידה, כמו שנאמר (במדבר שם) 'תולדותם למשפחותם (לבית אבותם)'. ופירוש הכתוב, 'ושני לאומים' - דהשתא בבטן אמו, שגם יעקב נקרא על שם אמו, 'ומעיך יפרדו' - דהיינו מיד שיצאו ממעיך, יפרדו, דזה יעקב יקרא אז על שם משפחת אביו, וזה עשו יקרא גם אחר כך על שם אמו 'לאומים', עכ"ל ז"ל.

ומוכח לכאורה כוונתו ז"ל, דאם של עובר קרויה אם, ואילו אב של עובר לא קרוי אב, ורק אחר לידה הוא דשייך שם אב, וזה להיפוך לגמרי מש"ס ורש"י דמגילה הנ"ל שהבאנו.

וגם טעמא דיהיב המהרש"א ז"ל למילתיה משום דעובר ירך אמו, הוא היפוך דברי האור חדש הנ"ל, דטעם זה אדרבה הוא שגורם שלא תקרא האם שלו - אם. והכי מוכח נמי מרמב"ם ושלחן ערוך הנ"ל, דמהאי טעמא דעובר ירך אמו, לא מיקרי 'בן' - רק 'גופה', ולית ביה משום אותו ואת בנו, ואם כן הוא הדין דמשום הכי אין לה גם כן להקרות אם, דבן ואם משמות המצטרפים ודין אחד להם וכנ"ל, וצריך עיון [ודוחק לומר דכוונת המהרש"א רק לענין 'משפחת אם ומשפחת אב', מה שאין כן לענין 'שמות אם ואב' גופייהו הוי להיפוך, ובאתי רק להעיר].

(ג) ענין שו"ת **דברי יהושע** ח"ב סימן קה אות ג, מה שכתב על דברי רבינו.

אוכל ואינו נהנה מן העולם הזה

יש דרך בעבודת השם גם על ידי העשירות | 'רבי מכבד עשירים' לאחר שבדורות שלפניו לא רצו בעשירות עד שבא רבי והרימה לעבודת ה' | רבי אכל צנון וחזרת - אך בכל זאת לא נהנה מן העולם הזה כלל

בימות הגשמים". ותיצרו, ש"מכל מקום, אוכלי שולחנו היו רבים".

רבינו זי"ע ב'גליוני הש"ס' (מגילה יב. ד"ה מפני), כתב ביישוב קושיית התוספות, בהקדם מה שכתב בספר **'בית שמואל אחרון'** על הגמרא במסכת מגילה (יב.): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאי ישראל כליה באותו דור. אמר להם, אמרו אתם. אמרו לו, מפני שנהגו מסעודה של אותו רשע...".

הקשה, "הא קיימא לן בגמרא (סנהדרין עד.) ובשולחן ערוך (יו"ד סימן קנז ס"א) על כל עבירות שבתורה יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה ושפיכות דמים יהרג ואל יעבור. ואם כן, כיון דאנס להם שיאכלו, ואם לא היו אוכלין היו מורדין במלכות וחיביבין מיתה, ואם כן הדין יעבור ואל יהרג".

אלא "יש לתרץ, דאמר מפני שנהגו מסעודה של אותו רשע, ולא אמר 'שאכלו' מסעודה של אותו רשע. דהנה באמת על אכילה לא היו חייבים מיתה, דבשאר עבירות יעבור ואל יהרג. אך ירא שמים דאונסין אותו לאכול דבר איסור, אף דאכול איסור דמוכרח הוא, צער גדול יש לו דמוכרח לאכול דבר איסור. ומי שהוא אין ירא שמים, אם אונסין אותו לאכול דבר איסור נהנה מאכילה. וזה פירוש שנענשו מפני שנהגו מסעודתו של אותו רשע, שהיה להם הנאה ולא היה להם צער באכילה".

על פי דבריו מיישב רבינו קושיית התוספות במסכת עבודה זרה, דאכן **רבי זכה לשני שולחנות, תורה וגדולה, ולא פסקו מעל שולחנו לא צנון ולא חזרת, ואף שאכל מהם - אף על פי כן לא נהנה כלל, ושפיר אמר בשעת פטירתו: "ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה"**.

מדרגה נשגבה זו מציגו גם אצל **רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע**, כפי שמסופר, שבשעת פטירתו שמעוהו ממלמל ואומר: **"הקב"ה יודע, שלא נהניתי אפילו באצבע קטנה..."**⁷.

מאפטא זי"ע בעל 'אוהב ישראל', "שעד רבינו הקדוש היו העשירים עומדים באמת בשפל המדרגה, והעשירות היתה מתגוללת בחוצות ולא חפץ שום איש להיטפל בה. אך **רבינו הקדוש הרים את העשירות והראה כי גם בקנין זה יש עבודה גבוהה לה'**, והעומד **בנסיון זה גדול יותר מנסיון העוני**, לכן בזה עצמו היה מכבד את יתר העשירים שבדור"⁸.

קושיא זו, היאך אמר רבינו הקדוש טרם הסתלקותו: "ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה", והלא בגמרא (עבודה זרה יא. והובא ברש"י כאן) דרשו על הפסוק: "ויאמר ד' לה שני גוים בבטנך" - "אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא צנון, לא בימות החמה ולא

סיפר הרה"ק רבי **יצחק מסקווירא זי"ע**:

פעם אחת הלשינו לפני זקני הרה"ק רבי **מנחם נחום מטשערנאביל** זי"ע בעל 'מאור עינים', על בנו - אבי הרה"ק רבי **מרדכי** זי"ע, לימים המגיד מטשערנאביל, שהוא מתנהג בגדלות ובעשירות, ולא כדרכו של אביו שהיה עני ואביון. נענה ה'מאור עינים' ואמר: "אינני יכול לסמוך על מה שאומרים לי, עלי ללכת אליו בעצמי ולראות האם אמת נכון הדבר". וכך עשה.

הלך ה'מאור עינים' לבית בנו המגיד, ואמר לו: "הנה שמעתי אומרים עליך שיש לך כלי כסף וכלי זהב, והרבה שעונים, הוציאם נא אלי ואראה אותם". עשה המגיד כפקודת אביו והראה לו את חפציו. שאלו אביו: "על מה ולמה הם נחוצים לך?".

השיבו המגיד מטשערנאביל: "הנה הגמרא מתארת ומספרת על עשרו הרב של רבינו הקדוש, ולבסוף איתא בגמרא במסכת כתובות (קד.): 'בשעת פטירתו של רבי, זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, אמר, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה, ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה, יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתו'. וקשה, **אם לא נהנה מעולם הזה כלום, על מה ולמה היה לו כל העושר הזה? אלא על כרחך שגם בזה יש דרך לעבודת הש"ת...**"

שמע ה'מאור עינים' את דבריו ושמח מאוד, נתן את ידיו הקדושות על גופו ואמר: "שישו בני מעי שישו", וחזר לביתו טוב לב".

חכמינו ז"ל אמרו על רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא (עירובין פו.): "רבי מכבד עשירים". ולכאורה הדבר מוקשה, הלא רבינו הקדוש העיד על עצמו לפני הסתלקותו שלא נהנה מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה, למה יכבד עשירים משום עשרם ורכושם.

ופירש הרה"ק רבי **יצחק מאיר מזינקוב** זי"ע, בנו של הרה"ק רבי **אברהם יהושע העשיל**

מטשארטקוב זי"ע, פעם אחת ביום שבת קודש, שאמר: 'אם האדם נהנה מהאכילה יותר ממה שנהנה מהברכה, הרי זה כאילו נהנה בלא ברכה' (עין ברכות לה). ולמחרת ביום א' שאלתיו: 'הלא דבר קשה הוא'. והשיב לי: 'מדוע קשה, הלא רבינו הקדוש אמר לא נהניתי מן העולם הזה כאצבע קטנה'.

וכשאמרתי לו: 'וכי יכול כל אחד להיות כרבינו הקדוש?', השיב לי: 'הלא גם **זקני הק' מריזין** אמר קודם פטירתו: רבונו של עולם, אתה יודע שלא נהניתי מעולם הזה מאומה'. ואמרתי: 'מי יכול להידמות אליו!'. השיבני: 'מדוע לא?'. וראיתי כי מילתא זוטראת הוא לגביה. וכאשר ראה שאני מתפלל על זה, אמר לי בזה"ל: **'מען זאל וועניגסטען וויסען - דאס ווען מ'איז נישט אזוי, איז מען גארנישט'** (לכל הפחות ידעו, כי אם אין עומדים במדרגה זו, עדיין לא השיגו כלום)".

וראה 'אמרי נועם' פרשת וישב (ד"ה או יאמר וישב יעקב), שהוסיף בביאור הענין: **"ואם היה באמת עני מדוכא לא היתה זאת שום עבודת, על כן היה עשיר גדול וזכה לשתי שלחנות** (עין סנהדרין לו), **ועם כל זה לא קיבל לעצמו שום הנאה, אז נתודע גדול עבודתו"**.

כך העיד הגאון רבי **יעקב אורנשטיין** זצ"ל מחשובי יוצאי וויען ולימים ר"מ בשיבות נייטרא ובאבוב (הובא בקונטרס אלה תולדות יוסף' שבסוף ספר 'תפארת יוסף' בראשית). וכבר אמר על כך אחד מצדיקי דורו, שבשעת פטירת אדם גדול מתגלה במיוחד שגב מדרגותיו.

ויש להסמיק לכך מה שכתב הגאון רבי **שמואל היילפרין** זצ"ל אב"ד אב"ד אמסטרדם ואחר כך רב שכונת 'זכרון מאיר', בספרו 'לקוטי אמרים' על תהלים: "שמעתי מאדמו"ר **קדוש ישראל**

(א) ספר **'ספורים ומאמרים יקרים'** (לרבי ישעיה וואלף ציקערניק, ווארשא תרס"ג, דף יג.), עיין שם.

(ב) ספר **'ערכי יהושע'** להרה"צ רבי **יהושע העשיל ממאניסטריש** זצ"ל (עמוד ק), ומסיים שם: "ויש לזה סיפור ארוך ואכמ"ל", ולא ידוע כוונתו.

(ג) וכן תירץ **בהגהות הגר"א** א"ח סימן רלא; ועי' **'בית שמואל אחרון'** פרשת תזריע ד"ה אמרתי. ויצוין, כי רעיון זה ודומה לו (שעשיריתו של רבי, וכן הצנון והחזרת על שולחנו היו לצורך נבנה לעבודת ה') הובא בספרים רבים בפרשתנו על פסוק זה, ראה: **'באר מים חיים'**; **'מאור ושמש'**; **'אגרא דלכה'**; וכן מובא בשם **היהודי הקדוש מפרשישחא** זי"ע והרה"ק רבי **בורך ממעזיבוז** זי"ע (עין 'בוציא דנחורא' חלק א. ערך 'אכילה' אות ב - אכילת צדיק; 'אמרי יהושע' - פאריסוב, עטרת אבות עמוד 6) ועוד.

מוכס שאין לו קצבה ויוצא מהגבול לא שייך לעכו"ם

המהרש"א בחידושי אגדות סנהדרין (נח: ד"ה עובד) כתב, אהא דאמרינן שם (נח:טג:), עובד כוכבים ששבת חייב מיתה כו', עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כו', וז"ל: יש לעיין בזה, מה טעם ענין זה דוקא באלו השתי מצות כו'.

תורה ושבת הם למעלה מהגבול ואין לעכו"ם שייכות בזה

ויש לומר, דשבת הוא נחלה בלי מצרים, כמבואר בשבת (קיא:). ותורה גם כן הוא בלתי בעלת גבול, וכמו שכתוב (תהלים קיט, צו) 'לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאוד', והיינו דאין לה קץ וגבול כלל (עיין עירובין כא:). ועל כן בדברים שהם למעלה מענין הגבול, אין לעובדי כוכבים במבוא, כי עניינם חומריי (עיין נצה ישראל פרק יד ד"ה אף), וענין החומר הוא הגבול, כי גדר החומר הוא היותו מוגבל, ולו שלשה מרחקים - אורך ורוחב וגובה וכונודע (עיין מורה נבוכים ח"א פרק נו; גבורות השם פרק ע ד"ה ובפרק), ועל כן דבר אשר הוא למעלה מגבול, הנה עניינו רוחני, כי הרוחני הוא בלתי מוגבל (עיין נצה ישראל פרק ו ד"ה ארץ; אור החיים פרשת בחקותי כו, יא ד"ה ונתת), ועל כן אין לעובדי כוכבים - שעניינם חומריי - מבוא בדבר כזה.

ובזה הבנתי גמרא נדרים (כו:כח:), נודרין להרגין לחרמין ולמוכסין כו', במוכס שאין לו קצבה. עיין שם בר"ן (ד"ה במוכס; עיין תוספות שם ד"ה במוכס) שנתקשה בהבנת התינוך דמוכס שאין לו קצבה. ולהנ"ל ניחא, דנהי דניתן להם כח וממשלה, עם כל זה הוא רק בגבול, מה שאין כן מוכס שאין לו קצבה ויוצא מן הגבול, על כן דבר כזה לא שייך לעובדי כוכבים, ודו"ק היטב.

ראיה מהר"ן שגם בדבר שיש מחלוקת שייך 'אדם יודע'

התוספות בגיטין (מה: ד"ה מידי) ובבבא מציעא (טו: ד"ה נתן) ובערכין (ל: ד"ה דלמא) כתבו, דסברא ד'אדם יודע' כו', שייך רק במידי דלית ביה פלוגתא, אבל מידי דאית ביה פלוגתא בגמרא, אז אפילו למאן דאמר הסובר כך - על דרך משל, מכל מקום מודה דלא שייך לומר 'אדם יודע' שהדין הוא כך, שהרי לדעתיה בר פלוגתיה טעה בזה, ועל כן כמו שבר פלוגתיה טעה, הנה כן כל אדם יכול לטעות, ועל כן לא שייך בכהאי גוונא אדם יודע כו', עיין שם היטב שכן הוא תוכן כוונתם - אם שאין כן לשונם.

וכן מתבארת עוד סברא זו מדבריהם בקידושין (סו: ד"ה מנא), שכתבו, דאפילו אליבא דרבי יהושע דסבירא ליה (יבמות מט:). דאין ממוזר מחייבי כריתות אלא מחייבי מיתות בית דין, עם כל זה מודה דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות, מדאמרינן בגמרא (קידושין מו:). אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו, אלמא דדבר פשוט הוא לכולי עלמא, עכ"ל. וכוונתם כנ"ל דבמידי דפלוגתא לא שייך 'אדם יודע'. ועיין ספרי לקח טוב כלל א' (פיסקא מד), עיין שם היטב מה שהעירוני שם על סברת התוספות הנ"ל. ועיין עוד בהוספות שבסוף ספרי לקח טוב בהוספה לכלל ד' (ראה פיסקא כה), עיין שם היטב.

ועיין עוד בזה בנדרים (כה: בר"ן ד"ה וכתב), שכתב וז"ל: והחכם הגדול רבי משה מקורטובי ז"ל חולק עליו, ואמר דבר פדא ועולא (שם) בתרתי פליגי, והא בהא תליא, דמשום דסבירא ליה לבר פדא דקדושה לא פקעה בכדי, קאמר דפדאן חוזרות וקדושות, דאי לאו הכי למה ליה להאי גברא למימר 'עד שיקצצו', אם לומר שלאחר מכאן תהיה הקדושה נפקת ממילא - זה אי אפשר, דקדושה לא פקעה בכדי וכו', עכ"ל.

מבואר, דסבירא ליה דאפילו במידי דאית ביה פלוגתא שייך 'אדם יודע', שהרי כתב דלמאן דאמר דקדושה לא פקעה בכדי הכל יודעים שכן הדין, ואף שיש אמוראים החולקים וסוברים דקדושה פקעה בכדי.

הנודר מערלים מה דינו בעבד ערל ובישראל מומר

במשנה נדרים (אא:), קונם שאני נהנה לערלים - מותר בערלי ישראל ואסור במולי עובדי כוכבים.

עיין ספר קרבן חגיגה (סימן כו), דעבד ערל - שפיר ערל מיקרי, עיין שם היטב. ועיין עוד ספר באר יעקב (י"ד סימן ריז) דכתב, דאם נדר ממולים אסור גם בעבד מהול דהוא בכלל 'המול ימול' (בראשית יז, יג), עיין שם. וזה פשוט וודאי.

רק דלכאורה גם בעבד ערל היה לו להיות מותר, דגם עבד ישראל הוא דמחויב במצות כאשה (חגיגה ד:). אולם בגיטין (גג:) מוכח דלא מיקרי ישראל. ויש לדחות. ויש להאריך בזה מכמה דוכתי (עיין בית האוצר מערכת א כלל ט אות ב ד"ה ואולם), ואין כאן מקומו.

ועיין שם עוד בספר באר יעקב חידוש, דנודר מערלים אסור גם בישראל מומר לעכו"ם, וכן במומר לערלות, דמיחשבי ערלים, עיין שם. וצריך עיון קצת מפסחים (צג:). דמומר מותר בתרומה. ועיין יבמות (עא:).

גם שבת וציצית שקולים ככל המצוות

בגמרא נדרים (בב:), תניא, רבי אומר וכו' גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, שנאמר (שמות לד, כו) 'כי על פי הדברים האלה וגו'.

עיין מכילתא שלהי פרשת בא (מסכתא דפסחא פרשה יח אות קכד) על הכתוב 'כל בכור אדם בבניך תפדה', וז"ל: רבי יוסי הגלילי אומר, הואיל ואמרה תורה פדה את בניך וְלַמִּדּוּ אֶת בֶּןךָ תוֹרָה, אם למדת על תלמוד תורה שאם לא למדו אביו הוא מלמד לעצמו, כך אם לא פדאו אביו הוא פודה את עצמו. לא אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל (כנגד כל המצוות) כו'. מילה תוכיח שאינה שקולה כנגד הכל, ואם לא מלו אביו הוא מל את עצמו, עכ"ל. וצריך עיון, דדווקא לעשות פלוגתא בזה בין רבי לרבי יוסי הגלילי.

ועיין גיטין (ע:), לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר 'כי על פי וגו'. ויש לומר, דלא פליג אהך דרבי דכאן, דתרתיה שמע מינה.

ועיין סיפרי פרשת שלח (פיסקא קטו ד"ה וראיתם), על הכתוב (במדבר טו, לט) 'וראיתם אותו וזכרתם', וז"ל: מגיד שכל המקיים מצות ציצית מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל המצוות, והרי דברים קל וחומר, ומה מקיים מצות ציצית מעלים עליו כאילו מקיים כל המצוות, קל וחומר לכל מצוות שבתורה, עכ"ל. והוא לכאורה לגמרי היפוך הגמרא דידן.

והנה, על פי הספרי מובן מאי דנאמר דין עשה דוחה לא תעשה בכלאים בציצית דווקא, וילפינן מיניה לכל התורה (עיין יבמות ד:), דאילו נאמר במצוה אחרת לא היה אפשר ללמוד ציצית מיניה, כיון דציצית קל מכלהו וכדמוכח מקל וחומר שעושה הסיפרי.

אברהם שהיה כהן איך היה מותר בגרושה

דע, דיש לעיין בדברי הפרקי רבי אליעזר (פרק ל), דמבואר שם דאברהם כתב גט לְהַגֵּר כששלחה והחזיר אחר כך את הגר, ד'קטורה' (בראשית כה, א) היינו הגר (עיין ב"ר סא, ד), עיין שם היטב. וקשה, שהרי אברהם היה כהן, וכמו שכתוב (תהלים קי, ד) 'אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק', עיין נדרים (בב:) דדרשינן מהאי קרא, דהוציא הקדוש ברוך הוא כהונה מְשֵׁם ונתנה לאברהם, ואם כן איך היה מותר בגרושה.

עשה דמצות פו"ר דוחה ל"ת דגרושה

ויש לומר, דהפרקי דרבי אליעזר אתי למאן דאמר דלא היתה לו בת עדיין, עיין בבא בתרא (זט:), ועל כן שפיר נשאה משום מצות פריה ורבייה, מטעם עשה דוחה לא תעשה (עיין יבמות ד:). ונהי דאפשר באחרת, יש לומר דלא מצא אחרת הגונה. ואף על גב דמקיימין פריה ורבייה גם כשיש לו בנים מאינה הגונה, עם כל זה יש לומר דעל אינה הגונה ליכא מצוה כלל לישא אותה (ראה בארוכה בגליון הקודם, עמוד ב).

(א) דאיתא שם דהמרת דת פוסלת באכילת פסח.

(א) באומר קונם שאני נהנה לערלים, ודלא כהקרבן חגיגה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגדול רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
 טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com